

Isolatsioonist innovatsioonini

**Põlvkondadevahelise õppimise
poliitikasuunad Eestile**

Poliitika põlvkondadevaheliste ja kogukonnapõhiste mitteformaalse õppe algatuste rahastamiseks, et vähendada sotsiaalset isolatsiooni ning soodustada rohujuuretasandi innovatsiooni Eestis ja Balti regioonis.

Ettepanek poliitikakujundamiseks

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

Erasmus+

Rikastab elu, avardab silmaringi.

PÕHISÕNUMID

Nii noorte kui ka eakate seas on Eestis ja Balti regioonis süvenemas sotsiaalne eraldatus, mille peamisteks põhjusteks on liigne digisõltuvus, kogukondlike kohtumispaikade kadumine ning põlvkondadevaheliste kontaktide nõrgenemine. Traditsioonilised haridussüsteemid ei ole üksi suutelised lahendama selle probleemi emotsionaalseid, sotsiaalseid ja kodanikualaseid mõõtmeid. Avalikud asukohad nagu raamatukogud, pargid ja rahvamajad on õppimise ning sotsiaalse sidususe loomise kohana alakasutatud. Praegused poliitikasuunad alahindavad mitteformaalset, põlvkondadevahelist õpet kui tõhusat tööriista sotsiaalse kaasatuse ja kriisikindluse suurendamiseks. Detsentraliseeritud ja mitteformaalsete õppemudelite rakendamine aitaks leevendada koolide koormust, edendades samal ajal tugevamaid ja ühtsemaid kogukondi.

PROBLEEMI OLEMUS

Peamised järeldused: sotsiaalne eraldatus ja üksildus Eestis

Umbes 35% Eesti täiskasvanutest kohtub inimestega, kellest nad hoolivad, mitte sagedamini kui kord kuus, mis on selge sotsiaalse eraldatuse indikaator. Eriti murettekitav on olukord 15-aastaste noorte seas: 40% tüdrukutest ja 19% poistest tundsid end möödunud aasta jooksul üksildasena alati või enamiku ajast. Samuti ilmnevad tugevad tendentsid Balti regiooni vanemaegaliste (50+) seas: üle 76-aastaste rühmas kogeb üksildust sageli või mõnikord umbes 40% ning 67–75-aastaste seas ligikaudu 28% vastanutest. Lisaks on regioonis märgatav sooline lõhe, kus üksildust raportib umbes 41% naistest ja 22% meestest.

Joonis 1. 15-aastaste Eesti noorte osakaal, kes on kogenud üksildustunnet rohkem kui kahel järjestikusel nädalal; jaotus tüdrukute ja poiste lõikes aastatel 2002–2022.

Eesti haridussüsteemi piirangud

Eesti haridussüsteem on kõrgelt hinnatud oma uuendusmeelsuse ja võrdsuse poolest, kuid seistes silmitsi mitmete pakiliste väljakutsetega. Nende hulka kuuluvad püsiv sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus, süvenev õpetajate puudus (eriti maapiirkondades ja reaalainetes) ning poiste ja ebasoodsa taustaga õpilaste suur väljalangevus haridusest. Kutseharidust piiravad kõrge katkestajate määr ja vähene prestiiž, samal ajal kui üleminek eestikeelsele õppele on tekitanud pingeid senistes venekeelsetes koolides. Õpilaste seas on sagenevad vaimse tervise mured (stress, ärevus ja üksildus), mis viitavad suuremale vajadusele tugiteenuste järele. Lisaks, kuigi Eesti on digihariduse liider, on ligipääs võimalustele piirkonniti ebaühtlane ning suhteliselt lühike koolikohustuse aeg jätab osa õpilasi riskigruppi haridussüsteemist eemaldumise osas.

Kogukonnaruumide ja inimkeskse planeerimise puudus

Eesti inimarengu aruande kohaselt kogeb Ida-Euroopa riikides, sealhulgas Eestis, sotsiaalset eraldatust 35% inimestest. See on märkimisväärselt kõrgem näitaja kui näiteks Hollandis ja Rootsis, kus see on vaid 8%. See suur erinevus on tihedalt seotud linnaplaneerimisega, kuna nii linna- kui ka maapiirkondade ruumiline planeerimatus piirab inimeste liikuvust ja ligipääsu kogunemispaikadele. Aruandes rõhutatakse, et „sotsiaalne sidusus ja eraldatus on olemuselt geograafilised mõisted, mis on seotud ruumilise läbikäimise mustritega“. See tähendab, et viis, kuidas tehiskeskkond on ehitatud, mõjutab otseselt inimeste omavahelist kontakti. Sellest hoolimata on Eestis pööratud vähe tähelepanu ruumi ja tervise vahelisele seosele, kuigi puudulik ruumiline planeerimine ja kaasavate avalike ruumide puudus soodustavad oluliselt üksildust ning selle negatiivset mõju vaimsele tervisele.

ETTEPANEK

ASJAKOHASED UURINGUD

Uuringud kinnitavad üha enam, et põlvkondadevahelisel ja mitteformaalsel õppel on oluline roll paljude Eesti haridussüsteemi ja ühiskonna ees seisvate väljakutsete lahendamisel. Põlvkondadeülese õppe kaudu erinevas vanuses inimeste kokkutoomine teadmiste ja kogemuste jagamiseks suurendab sotsiaalset sidusust, empaatiat ja emotsionaalset heaolu. Erinevate uuringute tulemused rõhutavad selle positiivset mõju kaasatusele, osalusele ja vaimsele tervisele:

- Trujillo-Torres jt (2023) leidsid, et põlvkondadevaheline õpe parandab koostööd, empaatiat ja psühholoogilist tervist, aidates ennetada isolatsiooni ning vaimse tervise probleeme.
- Kirsh, Frydenberg ja Deans (2021) näitasid, et varajase lapsepõlve programmid, mis viivad kokku väikelapsed ja eakad, soodustavad empaatiat, kuuluvustunnet ja kogukonnateadlikkust.
- Center on Reinventing Public Education (2023) raportis märgiti, et põlvkondadevahelised programmid tõstavad noorte õpimotivatsiooni ja kultuuriteadlikkust, vähendades samal ajal eakate üksildust.
- Brookings Institution (Playful Learning Landscapes) tõestas, et põlvkondadevahelise õppe loimimine avalikku ruumi (nt pargid ja raamatukogud) tugevdab kogukondi ja aitab võidelda ruumilisest planeerimisest tingitud eraldatusega.
- Changing Societies & Personalities Journal rõhutas, et mitteformaalne haridus tugevdab sotsiaalset kaasatust, ületab põlvkondadevahelise ja digitaalse lõhe ning toetab elukestvat kohanemisvõimet.
- Moyer (2016) leidis, et mitteformaalsed õppetegevused arendavad koostööoskust, kriitilist mõtlemist ja kaasatust, mis on võtmetegurid varajase koolist väljalangevuse vähendamisel.
- The Journals of Gerontology teatas, et eakate elukestev ja mitteformaalne õpe soodustab vabatahtlikku tegevust, heaolu ja põlvkondadevahelist solidaarsust.

Need leiud kokku pakuvad veenvaid tõendeid selle kohta, et põlvkondadevaheline ja mitteformaalne õpe saavad otseselt lahendada Eesti hariduslikke ja sotsiaalseid väljakutseid. Need pakuvad strateegiaid õpilaste vaimse tervise probleemidega tegelemiseks, edendades sotsiaalset seotust ja tähendusrikkust, aidates samal ajal leevendada õpetajate puudust mentluse ja kogukonnapõhise ekspertiisi kaudu. Lisaks võib põlvkondadevahelise õppe loimimine linnaplaneerimisse elavdada avalikke ruume, nagu raamatukogud ja pargid, muutes need kaasavateks mitteformaalse hariduse ja sotsiaalse läbikäimise keskusteks.

Mitteformaalse hariduse mudelid aitavad vähendada ka maa- ja linnapiirkondade vahelisi erinevusi, pakkudes paindlikke ja kättesaadavaid õpivõimalusi väljaspool traditsioonilist klassiruumi. Eesti jaoks, kus sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus, koolist väljalangevus ja sotsiaalne eraldatus on püsivad vaatamata kõrgelt hinnatud haridussüsteemile, pakuvad need lähenemisviisid praktilisi teid suurema võrdsuse ja sidususe suunas. Lõimides põlvkondadevahelise ja kogukonnapõhise õppe hariduspoliitikasse ja ruumilisse planeerimisse, saab Eesti tugevdada nii oma inim- kui ka sotsiaalset kapitali, kujundades kaasavama, ühtsema ja vastupidavama ühiskonna, mis toetab kõigi kodanike elukestvat õpet ja heaolu.

EESMÄRGID

- *Vähendada noorte koolist väljalangevust, parandades nende kaasatust ja kuuluvustunnet.*
- *Vähendada eakate isolatsiooni.*
- *Tugevdada kogukonnasidemeid.*
- *Edendada kultuuripärandi edasikandmist (kodulugu, käsitöö, traditsioonid).*
- *Parandada mõlema vanuserühma digikirjaoskust, vaimset tervist või suhtlemisoskusi.*

POLIITIKASOOVITUSED

Valitsus ja poliitikakujundajad

Valitsused ja organisatsioonid peaksid kujundama ning rahastama poliitikaid, mis edendavad mitteformaalset, põlvkondadevahelist õpet ja kogukondlikku kaasatust, tugevdades seeläbi sotsiaalseid sidemeid. Investeerimine avalike ruumide, nagu raamatukogude, parkide ja rahvamajade elavdamisse võib muuta need elujõulisteks sotsiaalseteks keskusteks, mis soodustavad läbikäimist ja elukestvat õpet. Lisaks täiendab detsentraliseeritud ja mitteformaalsete haridusmudelite toetamine traditsioonilist kooliharidust, pakkudes paindlikumaid ja kättesaadavamaid võimalusi isiklikuks ja kogukondlikuks arenguks. Lõpetuseks on linnaplaneerimises ja sotsiaalses infrastruktuuris ligipääsetavuse ning kaasatuse tagamine hädavajalik, et luua võrdseid, ühtseid ja vastupidavaid kogukondi.

Kohalikud omavalitsused

Kogukonnad peaksid ellu kutsuma kohalikke programme ja aktiveerima avalikke ruume, et soodustada ühistegevusi ning tugevdada kogukonnasidemeid. Partnerlussuhete loomine koolide, vabaühenduste ja erasektori vahel aitab luua mitmekülgseid õpivõimalusi, mis on kasulikud igas vanuses inimestele. Lisaks on maa- ja linnapiirkondade vaheliste sotsiaalsetele ja hariduslikele ressurssidele ligipääsu erinevuste vähendamine hädavajalik, et tagada kõigile võrdsed võimalused õppimiseks, sidemete loomiseks ja eneseteostuseks.

Erasektor ja ettevõtted

Organisatsioonid ja asutused peaksid toetama ning ühiselt arendama programme ja sündmusi, mis soodustavad põlvkondadevahelist suhtlust, tugevdades seeläbi sidemeid ja vastastikust mõistmist. Investeerimine infrastruktuuri ja digiplatvormidesse, mis edendavad sotsiaalset kaasatust, aitab ületada lõhesid ning tagada kõigile võimalused osalemiseks ja kaasalöömiseks. Lisaks aitab kogukonna heaolule suunatud ettevõtte sotsiaalse vastutuse algatuste edendamine suurendada sotsiaalset sidusust ning panustada vastupidavamate ja toetavamate kogukondade loomisesse.

Vabaühendused (MTÜ-d) ja kogukonnarühmad

Haridusasutused peaksid lõimima mitteformaalse ja kogukonnapõhise õppe nii õppekavadesse kui ka koolivälisesse tegevusse, et edendada kogemusõpet ja kodanikuaktiivsust. Suhete soodustamine õpilaste ja vanemate põlvkondade vahel läbi mentluse ja ühisprojektide rikastab õpikogemust veelgi, soodustades vastastikust mõistmist ning tugevdades põlvkondadevahelisi sidemeid kogukonnas.

Haridusasutused

Koolid ja haridusorganisatsioonid peaksid lõimima mitteformaalse ja kogukonnapõhise õppe oma õppekavadesse ning koolivälisesse tegevusse, et soodustada praktilisi kogemusi ja sotsiaalset kaasatust. Lisaks aitab õpilaste ja vanemate põlvkondade vaheliste suhete soodustamine mentorlusprogrammide ja ühisprojektide kaudu edendada teadmiste vahetust, empaatiat ja tugevamat kogukonnatunnet eri vanuserühmade vahel.

Elanikud ja kogukonnaliikmed

Üksikisikud peaksid osalema aktiivselt kogukonnasündmustel ja mitteformaalse õppe võimalustes, et luua sidemeid ning panustada ühisesse arengusse. Kaasavate praktikate toetamine, mis tervitavad igas vanuses ja erineva taustaga inimesi, aitab luua elujõulisi ning mitmekesiseid kogukondi, kus igaüks tunneb end väärtustatuna ja kaasatuna.

ALLIKAD

Trujillo-Torres, J. M., et al. (2023). *Intergenerational learning and its impact on the improvement of educational processes*. Education Sciences, 13(10), 1019.

Sooväli-Sepping, H., Trell, E.-M., & Salmistu, S. (2023). Ruumiplaneerimine ja vaimne heaolu: kuidas linnastunud keskkonnas sotsiaalset eraldatust ja üksildust vähendada. Eesti Inimarengu Aruanne 2023.

Changing Societies & Personalities Journal. (n.d.). *Non-formal education as a resource of social inclusion: Intergenerational approach*.

Vorobjov, S., Oja, L., & Piksööt, J. (2021). Noorte vaimne tervis ja heaolu ning selle seos eluviisiga. Eesti Inimarengu Aruanne 2023.

Eesti Inimarengu Aruanne (2023). Ruumiplaneerimine ja vaimne heaolu: kuidas linnastunud keskkonnas sotsiaalset eraldatust ja üksildust vähendada

